

Overzicht van de economische gevolgen van het coronavirus

Stand van zaken 23 maart 2020

Kernpunten

- Het coronavirus en de maatregelen die het kabinet getroffen heeft om de verspreiding ervan te beperken, zullen grote economische gevolgen hebben. Hoe groot die zijn is echter zeer onzeker, omdat deze afhangen van de duur en verspreiding van het virus.
- Het CPB publiceert op donderdag 26 maart verschillende scenario's voor de gevolgen van de coronacrisis op de Nederlandse economie en overheidsfinanciën in 2020 en 2021. Deze maken inzichtelijk wat de orde van grootte van de impact is en waar de onzekerheden zitten. Maandag 30 maart publiceert het CBS het producentenvertrouwen van maart 2020, waaraan waarschijnlijk de eerste economische effecten van het coronavirus af te lezen zijn.
- De vraag lijkt niet meer te zijn of er een recessie komt, maar hoe deze eruit komt te zien. Krijgt deze de vorm van een V (kortstondig, na enkele maanden voorbij), U (hele jaar een dal) of L (langdurige krimp)? De Rabobank verlaagde vrijdag 20 maart opnieuw de verwachting voor de Nederlandse economie en gaat voor 2020 uit van een krimp van 0,2%. In een eerdere update ging de Rabobank bij beperkte verspreiding nog uit van een halvering van de Nederlandse groei in 2020 (van 1,4 naar 0,7%). Een eerdere raming van het CPB (dinsdag 3 maart) ging uit van beperkte effecten van het virus op de Nederlandse economie. Inmiddels lijkt deze raming achterhaald.
- De voorspellingen voor de wereldeconomie zijn, net als die voor Nederland, somber. De OESO (2 maart) gaat bij een pandemie uit van een halvering van de verwachte globale groei, tot 1,5% in 2020. De Rabobank (9 maart) is nog pessimistischer en gaat bij een pandemie uit van slechts 0,7% globale groei in 2020.
- De steunmaatregelen die het kabinet op 12 en 17 maart presenteerde, proberen de negatieve effecten van vraag- en aanboduitval te mitigeren. Gesloten horeca, winkels, afgelaste evenementen en geannuleerd luchtverkeer zorgen voor lagere consumptie. Ook de productie en winstgevendheid van bedrijven staan onder druk en leiden tot een daling van de werkgelegenheid. De internationale handel wordt geraakt door ketenverstoringen.

Toelichting

Coronavirus zorgt voor vraag- en aanbodschokken en heeft effect op de beurs

- Het coronavirus zorgt in de eerste plaats voor een aanbodschok in de economie. Zieke arbeidskrachten, quarantaine en diverse voorzorgsmaatregelen zorgen ervoor dat mensen niet kunnen werken. Een aanzienlijk deel van de Nederlandse bedrijven ligt stil of werkt op beperkte capaciteit, wat leidt tot productie-uitval. Landen als China, Italië en Zuid-Korea zijn sterk getroffen door het coronavirus met productie-uitval als gevolg. Hierdoor worden wereldwijde productieketens verstoord. De productie van bedrijven elders in de wereld wordt geraakt en winstverwachtingen worden neerwaarts bijgesteld.
- In de tweede plaats is er een effect langs de vraagkant van de economie. Het coronavirus leidt tot minder toerisme en zakelijk verkeer door voorzorgsmaatregelen en angst voor besmetting. In de dienstensector worden met name de horeca, attractieparken en hotels hard geraakt. Ook spelen economische vertrouwenseffecten een belangrijke rol. Huishoudens en bedrijven stellen vanwege de onzekerheid aankopen en investeringen uit. Vanwege virusuitbraken in het buitenland daalt ook de exportvraag.
- Daarnaast zijn duidelijke effecten te zien op de beurs. Productiebeperkingen en vraaguitval leiden door een lagere verwachte winst tot dalende aandelenkoersen. Sinds 24 februari zijn aandelenkoersen substantieel gedaald. De AEX verloor donderdag 12 maart 10,75% van zijn waarde, het grootste verlies in één dag sinds 'zwarte maandag' op 19 oktober 1987. Zelfs in de weken na de kredietcrisis in 2008 was de paniek onder beleggers minder groot. Ondertussen hebben de wereldwijde stimuleringsmaatregelen tegen de uitbraak van het coronavirus een omvang van 1.900 mld. USD bereikt (o.a. dankzij een op 18 maart aangekondigd ECB-opkoopprogramma van 750 mld. EUR). Vooralsnog lijkt dit voldoende om de financiële markten te kalmeren. Op 20 maart sloten de aandelenbeurzen in Europa en de VS in de plus.

- Een sterke daling van aandelenkoersen heeft direct een negatief effect op het vermogen van huishoudens en bedrijven, maar heeft ook een negatief effect op het consumentenvertrouwen. Dit kan resulteren in een negatieve 'feedback loop'. De daling op de beurs heeft bovendien substantiële effecten voor pensioenfondsen die de waarde van hun portefeuilles zien krimpen. De gemiddelde dekkingsgraad van pensioenfondsen is flink gedaald. Naast de dalende beurskoersen is ook de dalende rente hier debet aan. Op de financiële markten is er sprake van een toegenomen vraag naar veilige staatsobligaties. Hierdoor daalt de rente hierop.
- Wanneer het coronavirus zich verder verspreidt en langer voortduurt, kan het leiden tot liquiditeitsproblemen bij bedrijven en een olopend aantal faillissementen en/of ontslagen. In dat geval kan door inkomens- en vermogensverliezen de vraag naar producten en diensten verder geraakt worden.

Mogelijke kwantitatieve effecten van het coronavirus op de Nederlandse economie

- De impact van het coronavirus op de economie is zeer onzeker en laat zich moeilijk voorspellen. Een langere duur en verspreiding van het virus beïnvloeden de economische groei op de langere termijn negatief.
- Het meest negatieve CPB-scenario met een verlaging van het Nederlands bbp van 0,5%punt in 2020 (van 1,4 naar 0,9%) is gedateerd. Het CPB simuleerde een scenario waarbij het virus zich verspreidt over Azië en Europa en de epidemie pas in het derde kwartaal van 2020 uitdooft. In dit scenario daalt de relevante wereldhandel in de ramingsperiode met 1,7%punt. Door minder uitvoer, investeringen en consumptie komt het Nederlands bbp lager uit. Verondersteld werd dat Nederland niet geraakt wordt door het virus. Het negatieve effect wordt, gezien de recente ontwikkelingen, onderschat. Het CPB publiceert op donderdag 26 maart nieuwe scenario's.
- Rabobank schat de negatieve gevolgen aanzienlijk groter in. Rabobank gaat uit van negatieve groei in Nederland van -0,2% in 2020. Dit is een verlaging van een eerdere aanpassing, toen de Rabobank uitging van een halvering van de groei in 2020 (van 1,4 naar 0,7%).

Mogelijke kwantitatieve effecten op de wereldeconomie

- Volgens de Wereldbank (2008) leidt een zware pandemie met sterftecijfers vergelijkbaar met de Spaanse griep (70 miljoen doden) tot een wereldwijde inkomensval van 5% van het bbp, waarvan 60% kan worden toegeschreven aan preventieve maatregelen. Bij een milde epidemie (1,4 miljoen doden) is de inkomensval slechts 0,7%. McKibbin en Fernando (6 maart 2020) schatten de gevolgen van een zwart scenario (70 miljoen doden) groter in. Het zou de Eurozone en de VS circa 8% van het bbp kosten. In welk scenario het coronavirus het beste past, is nog onduidelijk.
- De Rabobank raamt dat er wereldwijd 2,2%punt minder economische groei zal plaatsvinden in 2020 in het geval van een coronapandemie. De OESO raamt dat er wereldwijd 1,4%punt minder economische groei zal plaatsvinden in 2020 in het geval van een pandemie t.o.v. de raming in november 2019. Het IMF voorspelde 22 februari dat het virus 0,1%punt van de mondiale groei kan schaven. Sindsdien is het virus echter verder verspreid, waardoor de ramingen negatiever uit zullen vallen.
- De Chinese uitvoer is in de eerste twee maanden van 2020 met 17,2% gedaald in USD t.o.v. dezelfde periode in 2019. De inkoopmanagersindex, een belangrijke graadmeter voor de Chinese industrie, daalde in februari naar 35,7 punten, t.o.v. 50 in januari (<50 is een krimp). Over januari/februari laat de industriële productie (-13,5%), detailhandelsverkopen (-20,5%) en investeringen (-24,5%) een dramatische ontwikkeling zien t.o.v. het jaar ervoor.

Tabel 1. Geraamde wereldwijde effecten van het coronavirus

Bron	Publicatiedatum	Geraamd effect op wereldwijde groei in 2020 t.o.v. 2019	Aangepaste globale groeiraming 2020	Geraamd effect op de Chinese economie in 2020 t.o.v. 2019	Aangepaste Chinese groeiraming 2020
Rabobank	20 maart 2020	-2,2%punt	0,7%	-3,3%punt	2,4%
OESO	2 maart 2020	-1,4%punt	1,5%	-0,8%punt	4,9%

S&P	11 februari 2020	-0,3%punt	3,0%	-0,7%punt	5%
IMF	22 februari 2020	-0,1%punt	3,2%	-0,4%punt	5,6%

Effecten binnen verschillende sectoren

- De wereldwijde groeivertraging en de uitbraak van het coronavirus raken Nederlandse sectoren. De zorg staat onder druk en een forse krimp valt te verwachten in de landbouw, de horeca en de vervoersector. Dit zal ook de uitzendbranche raken. De Rabobank voorziet verder een krimp in de (groot- en detail)handel en de industrie en verwacht een beperkte groei in het onderwijs, de specialistische zakelijke diensten en de informatie- en communicatiesector.
- Luchtvaart: maatschappijen lijden onder overheidsmaatregelen, uitstelgedrag en onzekerheid. Daarnaast is luchtvracht door verminderde vluchten duurder geworden.
- Land- en tuinbouwsector: sierteelt staat onder druk.
- Vlees- en zuivelsector: afname van export en logistieke problemen. Minder horeca bezoek.
- Nederlandse voedselexporteurs: het wereldwijde tekort aan koelcontainers heeft impact op het transport van medicijnen, vlees, groente en fruit. Tarieven worden hierdoor hoger.
- Horeca en toerisme: minder vakanties en geannuleerde evenementen en congressen leiden tot leegloop in hotels en restaurants. Restaurants lijden bovendien onder overheidsmaatregelen.

Noodpakket banen en economie

- Op 12 en 17 maart presenteerde het kabinet het [noodpakket banen en economie](#). Doel is om naast de gezondheid ook de Nederlandse banen en inkomens te beschermen en de gevolgen voor zzp'ers, mkb-ondernemers en grootbedrijven op te vangen. Dit pakket biedt, zo lang als nodig is, maandelijks voor miljarden euro's aan steun. De maatregelen zorgen ervoor dat bedrijven hun personeel kunnen doorbetalen, bieden zelfstandigen een overbrugging en maken via versoepelde belastingregelingen, compensatie en extra kredietmogelijkheden mogelijk dat geld in de bedrijven blijft.
- De huidige recessie is, anders dan eerdere recessies, een 'kunstmatige recessie'. De recessie overkomt Nederland niet; de overheid heeft besloten een deel van de economie uit te zetten. De problemen zijn nu dus niet aan de vraag-, maar aan de aanbodkant. Oftewel, het is niet dat Nederlanders niet meer willen eten, maar de kok staat niet achter het fornuis omdat hij niet meer mag koken. De noodmaatregelen van het kabinet zijn daarom gericht op het aanbodprobleem. Omdat Nederlanders niet meer uit eten kunnen, moeten de maatregelen ervoor zorgen dat de restaurants nog wel genoeg geld hebben. Als de coronacrisis voorbij is, bestaan dankzij de maatregelen de gezonde bedrijven nog steeds.
- Het pakket aan maatregelen moet ervoor zorgen dat de economie na de crisis snel weer kan opstarten en dat Nederland niet in een neerwaartse spiraal eindigt. Risico is dat het virus langer aanhoudt, waardoor er een verschuiving plaatsvindt van een aanbod- naar een vraagprobleem. Als mensen werkloos worden of minder inkomsten hebben, consumeren zij minder.

Belangrijkste EZK-maatregelen uit het noodpakket

- Voor EZK zijn vooral de verruiming van de regeling Garantie Ondernemersfinanciering (GO), de rentekorting kleine ondernemers op microkredieten Qredits en de Compensatieregeling voor getroffen sectoren relevant.
- *GO-regeling*: ondernemingen die problemen ondervinden bij het verkrijgen van bankleningen en bankgaranties kunnen gebruik maken van de GO-regeling. Het garantieplafond van de GO wordt verhoogd van 400 miljoen naar 1,5 miljard euro. De GO helpt zowel het MKB als grote ondernemingen door middel van een 50% garantie op bankleningen en bankgaranties. Het maximum per onderneming wordt tijdelijk verruimd van 50 naar 150 miljoen euro.
- *Qredits*: microkredietenverstrekker Qredits financiert en coacht een grote groep kleine en startende ondernemers, die via de bank vaak moeilijk aan financiering komen. Te denken valt aan ondernemers in de horeca, detailhandel, persoonlijke verzorging, de bouw en zakelijke dienstverlening. Qredits stelt een tijdelijke crisismaatregel open: voor kleine ondernemers die geraakt worden door de coronaproblematiek wordt uitstel van aflossing aangeboden voor de duur van zes maanden en de rente gedurende deze periode automatisch verlaagd naar 2%. Het kabinet ondersteunt Qredits voor deze maatregel met maximaal 6 miljoen euro.

- *Compensatieregeling getroffen sectoren:* de gezondheidsmaatregelen van het kabinet hebben enorme consequenties voor de inkomsten in een aantal sectoren in het bijzonder, zoals de (verplichte) sluiting van eet- en drinkgelegenheden en annuleringen in de reisbranche. Deze inkomsten kunnen bovendien moeilijk worden ingehaald wanneer het coronavirus achter de rug is. Het kabinet werkt daarom nu een compensatieregeling uit met passende maatregelen voor bedrijven in de genoemde sectoren.

Coronacrisis in vergelijking met de crisis van 2008

- *Meer snelheid vereist:* Er zaten achttien maanden tussen het knappen van de vastgoedzeepbel en de val van Lehman Brothers. Zoveel tijd is er nu niet. Het dichtgooien van de economie, gedreven door zorgen over publieke gezondheid, heeft een directe impact.
- *Grotere directe gevolgen:* het Economic Policy Institute, een denktank in Washington, verwacht dat de corona-uitbraak de VS dit jaar 2,5% van het bbp zal kosten. De komende drie maanden zullen naar verwachting 3 miljoen banen sneuvelen. Gedurende de zwaarste maanden van de Grote Recessie verdwenen er maandelijks 750.000 banen.
- *Geen schuldige aanwijsbaar:* de huidige ontregeling wordt niet veroorzaakt door het bedrijfsleven. De bailouts van 2007 en 2008 gingen in eerste instantie naar de bedrijven die de crisis zelf hadden veroorzaakt en zeer bewust hadden geprofiteerd van risicovolle activiteiten.
- *Snellere beleidsreactie:* in 2008 was de respons van Europa traag en zuinig. Nu is iedereen overtuigd van de noodzaak van interventie.
- *Beleidsreactie niet alleen economisch gemotiveerd:* het huidige beleid gaat primair om het beschermen van de minst productieve leden van de samenleving. Landen zijn bereid tot enorme opofferingen om kwetsbare groepen te redden (denk aan het sluiten van horeca en scholen). Daardoor ontstaan er weer economische effecten die bestreden moeten worden.